

חינוך החשיבה

אסופת מאמרים בחשיבה לשנת 1996

מכון ברנקו וייס
לטיפוח החשיבה

משרד החינוך, התרבות והספורט
המנהל הפדגוגי
האגף לתוכניות לימודים

יורם הרפז	עורך:
מיכל רכלבסקי, טלי אורן	עריכה ממושבת:
עמוס אלנבוגן	איורים:
טלי אורן, מיכל רכלבסקי	הפקה:
ענת שנייד	ריכוז מערכת:

אין להעתיק, לשכפל, להקליט, לתרגם, לאכסן במאגר מידע או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו בשום צורה ובשום אמצעי, אלקטרוני, אופטי, או מכני (לרבות צילום והקלטה) ללא אישור בכתב מהמוציא לאור.

© 1997

כל הזכויות שמורות
למכון ברנקו וייס לטיפוח החשיבה
הנטקה 40 ירושלים 96782

לוחות והדפסה : ארט פלוס בע"מ
נדפס בישראל

תוכן עניינים

v

הקדמה

עלון מס' 5

1	דבר העורך
3	גיון פסמור חינוך לביקורתיות
12	רוברט אניס טקסונומיה של נטיות ויכולות של חשיבה ביקורתית
24	רוברט ג' סטרנברג הוראת חשיבה ביקורתית - האם אנו מלמדים בצורה בלתי־מבוקרת?
29	ניל פוסטמן חשיבה ביקורתית בעידן האלקטרוניקה
34	יורם הרפז הגיונות סותרים בחינוך לחשיבה ביקורתית
39	גדעון ונר טיפוח חשיבה בגישת המיזוג: שאלות ותשובות
42	גדעון ונר חשיבה על חשיבה באמצעות חידות

עלון מס' 6

1	דבר העורך
3	רוברט סטרנברג האינטליגנציה האנושית: המודל הוא המסר
14	הווארד גרדנר התיאוריה של האינטליגנציות המרובות
26	דיוויד פרקינס מיפוי נופי החשיבה
41	הגדרות של אינטליגנציה (משכל)
42	גדעון ונר חשיבה על אינטליגנציות באמצעות חידות

עלון מס' 7

1	דבר העורך
3	דרי' אבי לוי דבר פתיחה

3	דרי' גד אביקסיס דבר נעילה
4	פרופי' סידני שטראוס רקע קצר
6	רוברט סטרנברג מה עלינו לשאול על אינטליגנציה?
14	רוברט סטרנברג מיתוסים, מיתוסים שכנגד, ואמיתות בנוגע לאינטליגנציה האנושית
21	הווארד גרדנר אינטלגנציות והבנה
27	דיוויד פרקינס מסגרות חשיבה
36	דיוויד פרקינס ידע כללי-פרטני - מבט חדש על האינטליגנציה
42	דיוויד פרקינס הערה על תוכנית הלימודים הסמויה
43	איריס לוין מעורבות האם בשיעורי-בית: השפעות על הישגים בבית-הספר ועל יחסי אם-ילד
46	אדית אקרמן הערות על למידה כבריאה וכפירוש של העולם
49	ג'ון אדוארדס מודל של רכישת מיומנויות
51	ג'ון אדוארדס מודל של שינוי אנושי
54	גדעון ונר חשיבה על חשיבה באמצעות חידות

עלון מס' 8

1	דבר העורך
4	ארנסט פון גלזרפלד גישה קונסטרוקטיביסטית להוראה
11	קתרין טוומי פוסנוט קונסטרוקטיביזם: תיאוריה פסיכולוגית של למידה
25	ג'ואן הלר ואן גורדון למידה לכל החיים
34	גבריאל סלומון ודיוויד פרקינס מה מחשבים באמת מציעים לחינוך?
44	גדעון ונר חשיבה על תיעודי חשיבה (ועל הארה)

הקדמה

לחינוכאים שלום,

האדם, כפי שלימד אותנו אריסטו, הוא יצור חושב (הומו-ספיאנס); המושג 'חשיבה' במובנו הרחב, אך גם המדויק ביותר, חל על כל החיים הנפשיים - על פעולות ההכרה, הדמיון, הרגש, התפיסה, התחושה, על התחום המודע והבלתי-מודע. חינוך החשיבה חותר, לפיכך, לחינוך האדם כולו; הוא עוסק באדם ומלאו. זו הסיבה לכך שהעלון **חינוך החשיבה**, כמו גם הבית שדואג לפרסומו - **מכון ברנקו וייס לטיפוח החשיבה** - עוסק בנושאים רבים ומגוונים כל-כך. האוגדן הנוכחי - **אוגדן עלונים, 1996** - משקף חלק ממגוון הנושאים הכרוכים בחינוך החשיבה. עלון מס' 5 עוסק בחשיבה ביקורתית; עלונים מס' 7 ו-8 עוסקים בתפיסות חדשות של אינטליגנציה; עלון מס' 8 עוסק בקונסטרוקטיביזם.

חשיבה ביקורתית היא תנועה חינוכית רבת השפעה בארצות הברית ומחוצה לה, שמטרתה היא להציע אידאל חינוכי מעשי שיאחד בתי-ספר שונים ותוכניות לימודים מגוונות (ראו: יורם הרפז, עורך, **חינוך לחשיבה ביקורתית**, מכון ברנקו וייס ומאגנס, 1996). מטרתה של תנועה זו היא לחנך צעירים לחשיבה ביקורתית, או נכון יותר לאישיות ביקורתית, שמשמעה חשיבה, או אישיות, הנכונה ויכולה לבחון אמונות מקובלות, ובעיקר אמונות המקובלות עליה עצמה. במסגרת התנועה לחשיבה ביקורתית ניתנו למושג 'חשיבה ביקורתית' פרשנויות תיאורטיות ודידקטיות שונות, ואף סותרות, ולפיכך ניתן לקרוא את כתביהם של הוגי התנועה כחשיבה ביקורתית על חשיבה ביקורתית במסגרת מושג משותף, אף כי עמום משהו, של חשיבה ביקורתית. עלון מס' 5 הכלול באוגדן הנוכחי משקף את ההסכמה ואת המחלוקת סביב המושג העיקרי.

תחום הפסיכולוגיה הקוגניטיבית עמד העשור האחרון בסימנן של **תפיסות חדשות של האינטליגנציה האנושית** (ראו: הווארד גרדנר, **אינטליגנציות מרובות**, מכון ברנקו וייס, 1996; תומס ארמסטרונג, **אינטליגנציות מרובות בכיתה**, מכון ברנקו וייס, 1996; רוברט סטרנברג, **מטאפורות לחשיבה**, מכון ברנקו וייס, 1997). בעשור זה איבד מושג האינטליגנציה הרבה מן המוצקות שהיתה לו, וספק אם יוכל אי-פעם לשקמה. את המושג 'אינטליגנציה' - מושג תיאורטי המשקף יישות מנטלית אחידה הניתנת למדידה כמותית פשוטה - מחליף כיום המושג 'ריבוי אינטליגנציות' - מושג תיאורטי המשקף פעילות מגוונת של כישורים מנטליים אוטונומיים שאינם ניתנים למדידה כמותית פשוטה. עלונים מס' 6 ו-7 - הראשון יצא לקראת כינוס שיזם **מכון ברנקו וייס** בנושא תפיסות חדשות של אינטליגנציה, והשני סיכם אותו - משקפים היטב את הפרדיגמה החדשה של האינטליגנציה האנושית (או, כפי שראוי לומר, האינטליגנציות האנושיות).

גם בתחום הלמידה אנו עומדים בעיצומו של חילוף פרדיגמות - מפרדיגמה בהוויריסטית (שהפרקטיקה שלה ממשיכה לשלוט בבתי-הספר שלנו) לפרדיגמה קונסטרוקטיביסטית. הקונסטרוקטיביזם הוא תיאוריה רחבה בעלת תת-זרמים מגוונים של ידע ולמידה. הרעיון המשותף לכל תת-הזרמים הקונסטרוקטיביסטיים הוא שלמידה היא תהליך פעיל של בנייה ושל יצירת ידע. מאחר שידע נבנה, ולא נקלט או מועתק, הוא אינו משקף את העולם כמות-שהוא; הוא לעולם תולדה של בנייה, פרשנות והמצאה אנושיות (אנושיות מדי...). לפרדיגמה

הקונסטרוקטיביסטית יש השתמעויות רבות לחינוך ולהוראה (ראו: ז'קלין ברוקס ומרטין ברוקס, **לקראת כיתה קונסטרוקטיביסטית**, מכון ברנקו וייס, 1997); עלון מס' 8 הכלול באוגדן הנוכחי משקף את חלקן.

ברצוני להודות לאנשי משרד החינוך, התרבות והספורט, ובעיקר למר משה אילן ראש האגף לתוכניות לימודים, על תמיכתם בהוצאת העלון **חינוך חשיבה**, ולעובדי **מכון ברנקו וייס** השוקדים עליו - מיכל רכלבסקי, ענת שנייד וגדעון ונר.

בברכת קריאה ביקורתית, אינטליגנטית וקונסטרוקטיביסטית,

יורם הרפז
עורך